

ISTVAN NYOMARKAY (Filozofski fakultet, Budimpešta)

PRIJEDLOŽNO-PADEŽNE SINTAGME S PRIDJEVSKIM ZNAČENJEM

U članku pod istim naslovom prof. V. Anić polazi od činjenice kako »više nije potrebno naglašavati da je sintagma ravnopravna jezična jedinica s riječju, da ona u svojoj raznovrsnosti predstavlja bogatstvo jezika i može pružiti značenje koje samostalna riječ nema« (Jezik XXV/1, 1977—78, 13).

Autor u tome radu pristupa temi s gledišta sinkronije i obrađuje prijedložno-padežne sintagme na jezičnoj građi skupljenoj u putopisu Mihovila Pavlinovića iz g. 1888. Ta građa, koja se obrađuje u članku, ne odražava, dakle, današnje jezično stanje.

Znamo da postoje u različitim jezicima određene strukture koje se lakše uoče kad se promatraju u suočavanju sa strukturama u jezicima drukčijeg podrijetla i drukčijeg sustava. Poznato je i to da za izražavanje istih komunikativnih sadržaja tipološki različiti jezici raspolažu i različitim sredstvima. U hrvatsko-srpskom (i u drugim indoevropskim jezicima) u funkciji atributa upotrebljavaju se i padežne sintagme s prijedlozima ili bez njih. Za takve atributne strukture mađarski jezik (i ostali ugrofinski jezici) ne znaju. U tim jezicima, naime, nema prijedloga ni deklinacije u indoevropskom smislu. Izuzetno je korisno suprotstaviti hrvatskosrpski jezik mađarskom upravo što se tiče atributa spomenutoga obrasca. Anić u svojem članku kaže da se takve sintagme pojavljuju u tzv. površinskoj strukturi jezika. Poredba s mađarskim jezikom pokazuje da se strukture takvih sintagmi u hrvatskosrpskom jeziku nalaze katkad »dublje« nego odgovarajuće strukture mađarskih sintagmi. Analiza tih sintagmi pomaže u određivanju dubinske strukture u mađarskom jeziku, može dati i korisne rezultate za proučavanje hrvatsko-srpskih sintagmi kao što umnogome pomaže i u nastavi hrvatskosrpskog jezika u mađarskim školama. Te sintagme nisu podrobno obrađene ni u najnovijem gramatičkom priručniku (Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika, Zagreb 1979). Njihovo prevođenje nameće se kao problem u skriptima dr. Ivana Mokutera (Opisna grama-

tika srpskohrvatskoga jezika. Sintaksa. Budapest 1964, rukopis). Mokuter piše: »Za razliku od mađarskoga jezika srpskohrvatski se često služi opisnim atributnim konstrukcijama«. Tim opisnim atributnim konstrukcijama u mađarskom odgovaraju ili složene riječi ili pridjevske sintagme u kojima je pridjev tvoren s pomoću sufiksa *-i, -s* (čitaj: *š*), *-ú, ú*. Moguće je također da se u mađarskom upotrijebe i sintagme s popridjevljenim poslijelogom (postpozicijom) ili da se upotrijebi još jedna dodatna riječ koja je sintaktički prazna. Očiti su primjeri za uporabu složenice u mađarskom hrvatskosrpski izrazi *drveni vijak* i *vijak za drvo*. To su prijevodi njemačke složenice *Holzschraube* (Šamš, 555). Njima u mađarskom odgovara riječ *facsavear*, koja je tvorena po navedenu njemačkom uzoru. Riječ *facsavear* dopušta dvojaku analizu: *fából való csavar* 'drveni vijak, vijak od drva' i *fába való csavar* 'vijak za drvo'. Tim tzv. dubinskim strukturama točno odgovaraju hrvatskosrpske riječi (sintagme). Istu pojavu možemo uočiti i u onim sličnim sintagmama u kojima hrvatskosrpskim prijedložnim sintagmama u mađarskom odgovara složenica (većinom također po njemačkom uzoru): *pribor za jelo* — *étkészlet* (Eßbesteck) (*az étkezésre való készlet*), *ormar za knjige* — *könyvszekerény* (Bücherschrank) (*a könyvek számára, részére készült szekrény*), *posuda za smeće* — *szemétvödör* (Mistkübel) (*a szemét számára való vödör*), *vezica za obuću* — *cipőfűző* (Schuhbörtel) (*a cipőnek, a cipő számára való fűző*), *hitac u glavu* — *fejlövés* (Kopfschuß) (*a fejbe való lövés*), *grč u želucu* — *gyomorgörcs* (Magenkrampf) (*a gyomorban való görcs, görcs a gyomorban*), *nedostatak u ljepoti* — *szépséghiba* (Schönheitsfehler) (*ribo a szépségben, fogyatékoság a szépségben*), *šećer u prahu* — *porcukor* (Staubzucker (cukor porban, por alakban), *grč od plača* — *sírógörcs* (Weinkampf) (*a sírástól való görcs*), *smrt od gladi* — *éhségtől* (Hungerstod) (*az éhségtől, az éhség által okozott halál*), i moglo bi se navesti još čitav niz sličnih primjera. Ako bismo se htjeli služiti terminom suvremene lingvistike, morali bismo reći da mađarske (i njemačke) složenice prema hrvatskosrpskim prijedložno-padežnim sintagmama predstavljaju tzv. površinsku strukturu. U analizi mađarskih složenica umnogome pomažu hrvatskosrpske sintagme.

Sintagma *kuća na brijegu* prevodi se na mađarski na dva načina: može se upotrijebiti pridjevska struktura s pridjevom na *-i*: *hegyi ház*, ili se može uzeti dodatna riječ: *a hegyen levő ház* (*levő* je glagolski pridjev prezenta od glagola *lenni* 'biti' u smislu: 'nalaziti se'; pomenuta sintagma, dakle, 'kuća koja se nalazi na brijegu'). Te razlike u strukturi, u sustavu jezika uzrokuju teškoće u prevođenju. Ni sami dvojezični govornici ne mogu u svakom slučaju naći najprikladnije rješenje. U idućem dijelu svojega izlaganja analizirat ću različite hrvatskosrpske tipove prijedložno-padežnih sintagmi s pridjevskim značenjem s gledišta njihovih ekvivalenata u mađarskom.

1. U mađarskom se upotrebljava pridjevska sintagma s pridjevom na *-i* u slučajevima kad se radi o *mjestu nekoga* ili nečega. U tim sintagmama ne izražava se nikakva radnja, nikakva akcija, već se označuje

»statično« mjesto neke osobe, institucije odnosno podrijetlo neke osobe. Na to upućuju ovi primjeri: *Plaža u Falconari*, kao u svim malim kupalištima ... neobično je ugodna (Beg) — *A falconari strand*, mint általában ezeken a kis fürdőhelyeken ... rendkívül kellemes; Uopće nisam nikad pomišljao *na boravak u Veneciji* (Beg) — *Általában soha sem gondoltam velencei tartózkodásra*; Već njegovo pismo *sveučilištu u Bonnu* ... (Krklec) — *Már a Bonni egyetemhez intézett levele* ...; Bio sam, na primjer, *na ovogodišnjem bienalu u Veneciji* (Krklec) — *Volтам például az idei velencei biennálén*; Otac mu je bio *Nemac iz Banata* (Andrić) — *Apja bánáti német volt*; *Naš paor s Kunšaga* (V. Petr) — *A mi kunsági parasztunk*; Sada, govori *o derbyju u Freudenu* ... (Krklec) — *Most beszélni a freudenau derbyről?*; *Moj je boravak u Parizu* meni dao prilike ... (Krklec) — *Párizsi tartózkodásom alkalmat adott arra, hogy* ...; *doživljaji iz djetinjstva* (Krklec) — *gyermekkori élmények*; *Moj ded po majci* bio je najobičniji čovek (V. Petr) — *Anyai nagyapám nagyon is átlagember volt*; *Ali njena baba po ocu* bila je Rumunka, a *baba po majci* Mađarica (Andrić) — *Apai nagyanyja román volt, anyai nagyanyja pedig magyar*.

2. U mađarskom se upotrebljavaju pridjevske sintagme s pridjevom na -ú, -ű ili -s (čitaj: š) za označavanje ovih sadržaja:

a) Pridjevima na -ú, -ű izražava se vanjsko opisivanje ne samo čovjeka već i predmeta, prostorijske, npr.: *Svi su dobro poznavali tu mršavu devojkicu sa žarkim, crnim očima i žutim licem* (Andrić) — *Mindenki jól ismerte ezt az égő fekete szemű és sárga arcú leányt*; *Ah onaj sa kratkim vratom!* (Hrdr) — *Ah, az a rövidnyakú!*; *košulja sa visokom kraginom* (Andrić) — *magas nyakú ing, magas gallérű ing*; *Ta devojkica sa boemskim izgledom* ... (Andrić) — *Az a bohém kinézésű lány*; *Gospodin sa ridastom bradom* (V. Petr) — *Rőt szakállú úr*; *Taj čovek sa nemačkim prezimenom* ... (Andrić) — *Ez a német nevű ember* ...; *Deset godina već ne napušta ovu sobu s prozorom na dvorište* (V. Petr) — *Tíz éve már, hogy nem hagyja el ezt az udvarra néző ablakú szobát*. Katkad se događa da se u mađarskom uzimlje složena rečenica: *Tíz éve már, hogy nem hagyja el azt a szobát, melynek ablaka az udvarra néz*.

b) Još je izrazitiji odnos (značenje) socijativa u hrvatskosrpskim sintagmama (većinom) s prijedlogom s koje se redovno prevode na mađarski pridjevskim sintagmama s pridjevom na -s (čitaj: š). Primjeri: *Pogleda kroz prozor i vidi ... kočijaša sa crvenim fesom* (Andrić) — *Kitekint az ablakon és látja a vörös fezes kocist*; ...jedna seljačka kola s »feder-sicom« (V. Petr) — *egy féderes parasztszekér*; *Izvoli li još gospodin nekoliko dvopeka s maslacem?* (Hrdr) — *Parancsol még az úr néhány vajás kétszersültet?*; *soba sa balkonom* (Hrdr) — *erkélyes (balkonos) szoba*; *flašica sa konjakom* (Hrdr) — *konyakosüveg*. (U mađarskom ta riječ ima dva značenja: može biti prazna flašica, ali i puna; bitna je samo funkcija.)

Katkad se takvom sintagmom izražavaju i hrvatskosrpske sintagme s prijedlogom *u*: *gospodin u šarenom prsluku* (Hrdr) — *tarka mellenyes úr*; *dramolet u stihovima* (Krklec) — *verses dramolett*.

Na osnovi dosad rečenog, možemo izvesti dva zaključka.

a) Sintagme koje izražavaju statično mjesto nekoga ili nečega, odnosno podrijetlo, prevode se na mađarski pridjevskim sintagmama s pridjevom na *-i*. U odgovarajućim hrvatskosrpskim izrazima nalazimo sintagme s prijedlozima *u*, *iz*, *s*, *po*. Kad se radi o vanjskom opisivanju, odnosno o izrazitom socijativu, mađarski se jezik služi pridjevima na *-ú*, *-ű* ili *-s*, dok se u hrvatskosrpskom jeziku upotrebljavaju padežne sintagme s prijedlozima *s*, *u*, odnosno *na*.

b) Razlika je uočljiva u poziciji glavnog i zavisnog člana sintagmi. U mađarskom je redosljed ovakav: zavisni član → osnovni član, u hrvatskosrpskom obrnut: osnovni član → zavisni član.

3. U mađarskom jeziku upotrebljavaju se i tzv. dodatne riječi. Takve su dvije. Prva je već pomenuta *levő*, a druga je *való*, koja ima značenje 'ono šta se događa, šta je u toku'. One se ipak razlikuju među sobom. Prva se upotrebljava kad se govori o nekom statičnom stanju, poziciji, mjestu, a druga kada se izražava nekakva akcija. Prva je, dakle, statičnog, druga dinamičnog karaktera.

a) Sintagme s riječju *levő* upotrebljavaju se obično u opisivanjima, kad nema nikakve akcije, nikakve radnje. Primjeri: *Da, gledao sam plinsku svjetiljku pod balkonom!* (Krlježa) — *Igen, néztem az erkély alatt levő gázlámpát!* Taj isti sadržaj možemo izraziti s pomoću popridjevljenog oblika poslijeloga (postpozicije) *alatt* 'pod'. Prema tome, sintagma *plinska svjetiljka pod balkonom* može se prevesti na mađarski na dva načina: *az erkély alatt levő gázlámpa* i *az erkély alatti gázlámpa*. Isto je to tako u idućim primjerima: *Odnosi između Srbije i Crne Gore* (Skerlić) — *A Szerbia és Crna Gora között levő (fennálló) viszonyok*. *A Szerbia és Crna Gora közötti viszonyok*; *A čim sedne na malu klupu pored očevog groba...* (Andrić) — *Amint leül az apja sirja mellett levő kis padra...*, ili *az apja sirja melletti kis padra*; *Oko podne silazi moj prijatelj iz svoje kućice na brežuljku*. (Beg) — *Déltájt a barátom lejyn a dombon levő kis házából.*; *Književnost je sjekira za smrznuto more u nama* (Krklec) — *Az irodalom fejsze a bennünk levő található befagyott tengerhez.*

b) Sintagme s riječju *való* imaju značenje dinamičnog karaktera. Tipičan i frekventan je primjer za takve strukture izraz *borba za...* U provođenju tih sintagmi u mađarskom postoje dvije mogućnosti. Prva je već spomenuta sintagma s riječju *való*, a druga je struktura u kojoj se nalazi glagolski pridjev trpni od glagola koji je semantički vezan za osnovni član sintagme, u našem slučaju za riječ *borba*. Prema tome, sintagma *borba za slobodu* (u ovisnosti o značenju i širem kontekstu) ima i tri adekvatna prijevoda na mađarski: *szabadságharc, a szabadságért való harc, a szabadságért vívot (folytatott) harc*. Primjeri: *Ra-*

*tovi za oslobođenje... svršeni su sa velikim razočaranjem za Srbe (Skerlić) — A felszabadulásért való harcok (a felszabadulásért vívott harcok) a szerbek számára nagy kiábrándulással értek véget; borbe za lični izraz (Krklec) — az egyéni kifejezésért vívott (folytatott) (való) harcok; Thomas Mann... daje svoj prilog borbi za napredak i slobodu (Krklec) — Thomas Mann kiveszi részét a haladásért és a szabadságért vívott (folytatott) (való) harcból; ...koji su slabi u borbi sa osjećajima (Nušić) — ...akik gyengék az érzelmeikkel vívott (folytatott) harcban; U njenoj svagdašnjoj borbi protiv troška i davanja... (Andrić) — A költségek ellen vívott (folytatott) (való) mindennapos harcában... ili A költségek, kiadások elleni mindennapos harcában... Slično spomenutoj sintaktičkoj vezi veoma je frekventna i veza vjera u...: Posle 1848. posle vere u ideale... nastalo je... razočaranje (Skerlić) — 1848 után, az ideálokba vetett hit után kiábrándulás következett; vjera u bolji život zajednice (Krklec) — a közösség jobb életébe vetett hit; Zloupotrebio si moju vjeru u te (Hrdr) — Visszaéltél a beléd vetett hitemmel. Iste mogućnosti postoje u prevodenju ovih i sličnih sintagmi: *devojka iz čestite porodice* (Nušić) — tisztességes családból való (származó) lány; *Ta Matoševa teza o Kranjčeviću* (Hes) — Matošnak ez a Kranjčevićről szóló tézise; ...sjetio sam se *Freudovih meditacija o prolaznosti* (Krklec) — Emlékeztem Freudnak a mulandóságról való (szóló) meditációira.*

Ima slučajeva kad se pruža tek jedna mogućnost, dakle ulogu tzv. dodatne riječi može imati tek riječ *való*: *Strah od susreta sa ljudima* bio je jači od svega drugog (Andrić) — Az emberekkel való találkozás iránti félelem minden másnál erősebb volt; Ne mislim se, bar ovom prilikom, upuštati ni u kakve *rasprave o poeziji* (Krklec) — Nem gondolom, legalábbis ezúttal, hogy a költészetről való bármilyen vitába bocsátkozzam; Možda je čitavo njegovo djelo, pa čak i čitav dugotrajni život bio u znaku *obračunima s Nietzscheovom filozofijom...* (Krklec) — Valószínűleg egész műve, sőt egész hosszú élete a Nietzsche filozófiájával való leszámolás jegyében telt el; Postoje u životu dva načina gledanja: *gledanje sa simpatijom* i *gledanje s nekim... kriticizmom* (Krlleža) — Az életben kétféle szemlélet létezik: rokonszenvvel éz bizonyos kritikával való szemlélet; ...no mislim... da naš nedavni *razgovor o Vojnoviću* ne spada u kategoriju »strogo povjerljivo« (Krklec) — ...de úgy gondolom, ...hogy Vojnovićről való minapi beszélgetésünk nem tartozik a »szigorúan bizalmas« kategóriába.

Unutar te veće kategorije poseban su tip sintagme u kojima se u mađarskom nalazi poslijelog (postpozicija) jer se od postpozicije može tvoriti pridjev. Prema tome u tim sintagmama imamo dva adekvatna rješenja za prijevod. To pokazuju i primjeri: *govorila je o dužnosti prema ocu i mužu* (Nušić) — apja és férje iránt való kötelességéről beszélt, apja és férje iránti kötelességéről beszélt. Ovamo pripadaju sintagme čiji je osnovni član, npr., *interes, naklonost, volja, traganje, tuga* itd... U tim i takvim sintagmama, naime, hrvatskosrpskim prijedlozi-

ma *prema* i *za* odgovaraju mađarske postpozicije *iránt*, *után*. Dalji primjeri: *interes za Jugoslaviju* (je) u sve jačem porastu (Krklec) — a Jugoszlávia *iránti érdeklődés* (a Jugoszlávia *iránt való érdeklődés*) egyre növekszik; *Interes omladine za kulturu* (Krklec) — Az ifjúság kultúra *iránti* (kultúra *iránt való*) *érdeklődése*; *Naklonost prema Francuskoj* (Hes) — a Franciaország *iránti* (a Franciaország *iránt való*) *vonzódás*. Postoji, međutim, mogućnost da se takve konstrukcije — ako se nalaze, npr., u naslovima, prevode na mađarski slično obrascu hrvatskosrpskih struktura: *Vonzódás Franciaország iránt*. Ako imenički dijelovi te konstrukcije stoje u bilo kojem zavisnom padežu, onda se ona ne može prevesti ovako. Ako se uzme konstrukcija *zbog naklonosti prema Francuskoj*, onda u mađarskom odgovaraju sintagme: a Franciaország *iránti* *vonzódás* miatt, a Franciaország *iránt való* *vonzódás* miatt, a ne može se reći: *a *vonzódás* Franciaország *iránt* miatt. Dalji primjeri: ... *sklonost ka suprotnim tendencijama* (Krklec) — ... az ellentétes tendenciák *iránti* (*iránt való*) *hajlam*; *traganje za izgubljenim vremenom* (Krklec) — az eltűnt idő *utáni* *nyomozás*, az eltűnt idő *után* *nyomozás*, *nyomozás* az eltűnt idő *után*; *Bolest, tuga za sinom* i poslovne brige oslabili su gazda-Mihaila (Andrić) — A betegség, a fia *utáni* (*után való*) *bánkódás* és a munkával kapcsolatos gondok *legyengítették* Mihailo *gazdát*. Moglo bi se navesti još čitav niz primjera.

4. Na koncu ovoga letimičnog pregleda možemo konstatirati:

a) Prijedložno-padežne sintagme (i neke sintagme bez prijedloga, kao npr. one s kvalitativnim genitivom u obrascu) u pridjevskoj funkciji tipične su u indoevropskim jezicima, ali nisu karakteristične za mađarski i za ostale ugrofinske jezike.

b) Zato one pružaju povoljne mogućnosti za konfrontaciju jezika različitih tipova. Kao rezultat konfrontacije možemo utvrditi da se te sintagme u hrvatskosrpskom jeziku, naprama onima u mađarskom, očituju u tzv. »poludubinskoj strukturi«. Teškoće se javljaju u procesu nastave mađarskog jezika za Hrvate i Srbe i obrnuto, pa i u dvojezičnih govornika.

c) Uzroci tim teškoćama nalaze se u različitosti jezičnih sredstava u jezicima genetski i tipološki raznorodnim. Mađarski jezik nema ni prijedloga ni deklinacijskog sustava poput indoevropskih jezika. Komunikativni sadržaji, dakle, koji u hrvatskosrpskom jeziku dolaze do izražaja s pomoću prijedložno-padežnih struktura, u mađarskom se izražavaju pridjevskim sintagmama, dodatnim riječima ili strukturama s poprijedavljenim postpozicijama. Što se tiče uporabe spomenutih dodatnih riječi, pokazuje se razlika u sintagmama statičnog i dinamičnog karaktera.

d) Bilo bi poželjno i dalje istražiti te strukture u hrvatskosrpskom jeziku s gledišta jezika drukčijeg sustava. Takvo istraživanje moglo bi obogatiti znanje o kontrastivnoj analizi sintagmâ i svakako bi dalo i praktične rezultate u nastavi dotičnih jezika kad se oni uče kao strani jezici.

Zusammenfassung

PRÄPOSITIONALGRUPPEN MIT ADJEKTIVISCHER BEDEUTUNG

Die Syntagmen in adjektivischer Bedeutung, die aus Präposition und adäquatem Kasus bestehen, charakterisieren die Mehrheit der indoeuropäischen Sprachen. Die eigenartige Charakteristik und Funktion dieser Konstruktionsart springt sofort in die Augen, wenn sie im Vergleich mit anderen Sprachen — in denen es weder Präposition noch Deklinationssystem im indoeuropäischen Sinne gibt — untersucht wird. Im Ungarischen gibt es anstatt der erwähnten Syntagmen in entsprechender Funktion aus Substantiven gebildete Adjektive. Aufgrund der Semantik werden im Aufsatz die Gesetzmäßigkeiten dieser Konstruktionsart und ihrer Äquivalente im Kroatoserbischen untersucht.